

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA ISLOM DARCHALARINI SHAKLLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO‘NALISHLARI

Sirojiddinov Shukrullo

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy-tadqiqot markazi mustaqil tadqiqotchisi, ORCID: 0009-0004-9893-4406

sirojiddiniv2002@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20733190>

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi O‘zbekistonda islom bankchiligini yo‘lga qo‘yishning yo‘nalishlari mavzusida tadqiqot natijalari aks ettirilgan. Unda islom bankchiligining dunyoda mavjud 3 ta turi (to‘liq islom banki, islom darchasi va islom bank sho‘ba banki) nazariy qiyosiy tahlil qilinadi va tahlil natijalariga ko‘ra O‘zbekiston uchun ustuvor yo‘nalish tanlanadi.

Kalit so‘zlar. Islom darchasi, islom banki, islom sho‘ba banki, islom moliyasi, kirish xarajatlari.

Jahonda islom moliyasi so‘nggi o‘n yil ichida jahon moliya tizimining ajralmas qismiga aylandi. Islom Moliyasi Xizmatlari Kengashi (Islamic Financial Services Board, IFSB) ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yilga kelib global islom moliya aktivlari 3,88 trillion AQSh dollariga yetib, yillik 14,9 foizlik o‘shishni qayd etdi. Ushbu aktivlarning 70 foizdan ortig‘ini islom banklari tashkil etib, 2024-yilda 2.7 trillion AQSh dollaridan oshdi¹. O‘zbekistondagi sun‘iy mavjud bo‘lgan qonun to‘siqlari tufayli islom bankchiligi rivojlana olmadi lekin bu holat O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 27-mart 2026-yildagi O‘RQ-1126-sonli - “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga O‘zbekistonda islomiy bank faoliyatini joriy etishga qaratilgan qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida”gi qarori bilan o‘zgardi. Qonun tijorat banklariga islomiy bank faoliyati uchun qo‘shimcha litsenziya (20-modda) olish, bank ichida alohida islomiy moliya kengashini tuzish (35-modda) va islomiy moliya operatsiyalarini maxsus soliq rejimida olib borish (71-bob) imkonini berdi. Mazkur qonunchilik islohotlari fonida O‘zbekiston oldida strategik tanlov turibdi: yangi to‘liq islom bankini tashkil etish yoki mavjud tijorat banklari qoshida islom darchalarini ochish. To‘liq islom bankini tashkil etish katta boshlang‘ich kapital sarmoyasi, yangi bino va infratuzilma, islom moliyasi kengashi, alohida IT tizimi va maxsus mutaxassislarni talab etadi. Tijorat banklari esa allaqachon bino, jihozlar, IT tizimi, xodimlar va mijozlar bazasiga ega. Islom darchasini ochish ular uchun faqat marjinal (qo‘shimcha) xarajat masalasi hisoblanadi. Xorijiy davlatlar tajribasi ko‘rsatadiki, islom darchalari past kirish xarajati bilan yuqori moliyaviy samaradorlikka erishgan va tijorat bank infratuzilmasidan foydalanish hisobiga raqobatbardosh bo‘lgan.

Islom moliyasini tashkil etuvchi tashkilotlarni sanab o‘tadigan bo‘lsak, eng katta qismni islom banklari tashkil etishi haqida ko‘plab ilmiy izlanishlarda aytib o‘tilgan. Islom banki - islom dini tamoyillariga asoslangan holda faoliyat yurituvchi bank hisoblanadi. Ko‘plab taqdiqotlardan kelib kelib chiqib, islom darchasi so‘ziga ta‘rif berishni lozim topdik. **Islom darchasi** - an‘anaviy tijorat banki qoshida ochilgan islom moliyaviy xizmatlarini ko‘rsatuvchi bo‘lim hisoblanadi. Sof islom banklaridan farqli o‘laroq islom darchalari an‘anaviy bankka bo‘ysunadi. Tadqiqotimiz natijasida to‘liq islom banki, islom darchasi va islom sho‘ba banklari nazariy jihatdan solishtirildi va 1-jadvaldagi kabi ilmiy topilmalarga duch keldik.

¹ [Islamic](#) Financial Services Stability Report 2025

1-jadval. Islom darchasi, islom sho'ba banki va to'liq islom banking kirish xarajatlari qiyosiy tahlili²

	Islom darchasi	Islom sho'ba banki	To'liq islom banki
Ta'rif	An'anaviy bankning ichidagi alohida bo'lim	An'anaviy bankning alohida yuridik shaxs sho'basi	Mustaqil, to'liq islomiy bank
Yuridik holat	Alohida yuridik shaxs emas	Alohida yuridik shaxs	Alohida yuridik shaxs
Ota bank	An'anaviy bank (egasi)	An'anaviy bank (egasi)	Yo'q - mustaqil
Kirish xarajatlari			
Boshlang'ich kapital	Alohida kapital talab qilinmaydi	Alohida kapital talab qilinadi	Alohida kapital talab qilinadi
Infratuzilma	Mavjud infratuzilmadan foydalanadi	Qisman yangi infratuzilma kerak	To'liq yangi infratuzilma kerak
Tartibga solish	Regulyator ruxsati kerak	Regulyator ruxsati kerak	To'liq litsenziya kerak
Xarajat darajasi	Past	O'rta	Yuqori
Operatsion xususiyatlar			
Xodimlar	Mavjud xodimlar ham islomiy, ham an'anaviy xizmat ko'rsatadi	Xodimlar faqat islomiy xizmatlarga ixtisoslashgan	Barcha xodimlar faqat islomiy xizmatlarga ixtisoslashgan
Mablag'lar	Islomiy va an'anaviy mablag'lar aralashishi xavfi bor, lekin minimum darajada	Mablag'lar ajratilgan, lekin ota bank ta'siri bor	Mablag'lar erkin
Tarmoq kengayishi	Tezkor - mavjud filiallar orqali	O'rtacha o'sish orqali	Sekin - yangi filiallar ochish orqali
Shariatga muvofiqlik			
Shariat kengashi	Ota bankning kengashidagi Shariat bo'limi	Alohida Shariat kengashi	Alohida Shariat kengashi
Muvofiqlik darajasi	Past (mablag'lar aralashishi xavfi)	O'rta	Yuqori
Shaffoflik	Qiyin - an'anaviy bank natijalari bilan aralashib ketish xavfi bor	O'rtacha	To'liq shaffof
Afzalliklari va kamchiliklari			

² Tadqiqot natijasida muallif ishlanmasi.

Asosiy afzalligi	Arzon, tez, samarali	Muvofiqlik va samaradorlik	To'liq shariatga muvofiqlik
Asosiy kamchiligi	Shariatga muvofiqlik nisbatan zaifligi	Yuqoriroq xarajat, murakkab boshqaruv	Yuqori xarajat, sekin rivojlanish
Qo'llanilishi	Islomiy bankning dastlabki bosqichi	O'rta bosqich	Yetuk bozor

Xulosa va takliflar. To'rtta nazariy yondashuvning sintezi shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda islom moliyasini rivojlantirish uchun eng maqbul boshlang'ich model - **islom darchasi** hisoblanadi. Buning asosiy sabablari:

- Tranzaksion xarajatlar nuqtai nazaridan: "parent bank" bilan birgalikdagi faoliyat orqali umumiy xarajatlar, miqyos iqtisodiyoti va mijozlar ishonchi samarali taqsimlanadi;
- Kirish xarajatlari nuqtai nazaridan: islom darchasi mavjud infratuzilmadan foydalanib, eng past boshlang'ich xarajat bilan bozorga kirish imkonini beradi;
- Resursga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan: tijorat banklarining brend, filial tarmog'i, mijozlar bazasi va raqamli platformasi - bu resurslar to'liq islom banki tomonidan qisqa muddatda qo'lga kiritilishi mumkin emas;
- Institutsional nazariya nuqtai nazaridan: O'RQ-1126-sonli Qonun islom darchasi modelini tezkor va arzon joriy etish uchun huquqiy asos yaratilgan;
- Tijorat banklari islom darchasini bosqichma-bosqich joriy etishlari maqsadga muvofiq – birinchi bosqichda asosiy mahsulotlar (murobaha va ijara) bilan chiqish, keyin mudoraba va mushorakani kengaytirish;

Mablag'larni tijorat bank mablag'laridan qat'iy ajratish mexanizmi va Shariat nazorat tizimini AAOIFI talablariga mos holda shakllantirish zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga O'zbekistonda islomiy bank faoliyatini joriy etishga qaratilgan qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida" Qonuni.
2. [Islamic](#) Financial Services Stability Report 2025.